

„MAGYAR FILOZÓFIA VAN IS MEG NINCS IS”

Percz László: *Reneszánsz – kezdet és vég. Magyar filozófiatörténeti írások*

Percz László könyve – miként azt az *Előszó*ban is olvashatjuk – a magyar filozófia történetírása elmúlt negyedszázadának áttekintésével, egy „Hosszú személyes bevezetés”-sel kezdődik, mely „boldogan számol be egy új tudományzak ígéretes megszületéséről”; majd a kötet végén egy „rövid tárgyszerű kivezetés”-sel, „A magyar filozófia elmúlt negyedszázada” áttekintésével zárul, mely „szomorúan vet számot egy egész tudomány – már amennyiben szegény filozófia tudománynak nevezhető egyáltalán – újabb kiábrándító kudarcáról”. A könyv tematikáját átfogó keretbe illesztő négy fejezet (szóhasználatában „ciklus”) tömöríti a szerző 2017 és 2021 között keletkezett további 17 írását, mozaikszerűen is részletezve a magyar filozófia és filozófiatörténet-írás távolabbi és közelebbi múltját, melyek „hosszabb vagy rövidebb konferencia-előadások, terjedelmesebb vagy tömörebb tanulmányok, tárgyszerűbb vagy személyesebb esszék, afirmatívabb vagy vitatkozóbb könyvismertetések, melegebb hangú vagy kritikusabb megemlékezések” (7.). Önreflexív megfigyelései egyike, hogy a kötetbe foglalt írások egy része egyfajta kötelességtudattól vezérelt, akár azért, mert többségük eredetileg konferencia-előadásnak készült, és így „óhatatlanul kötelességednek fogod érezni, hogy végiggondold a problémádat és megformáld a mondandódat” (9.); akár azért, mert a *Magyar Tudomány* szerkesztőjeként a feladatának tartotta, hogy a tudományterületén született eredményekről recenziók formájában is beszámoljon. A másik meghatározó jegyük pedig a személyesség: „Személyes esszé lett így a magyar filozófiatörténet-írás utóbbi évtizedekben végbement alakulását elmesélő történet: a tudományszak voltaképpeni születését önéletrajzi keretbe illeszti tehát. Személyesre sikerültek aztán a historiográfiai tanulmányok: az egyikben rekonstruált folyamatnak magam is szereplője vagyok, a másikban tárgyalt kézikönyvek egyikének pedig a szerzőtársa voltam. És személyesek, persze, az emlékezések is; az itt közölt portrék nem igyekeznek eltagadni, milyen viszony is fűzött a megrajzolt alakokhoz” (10.).

Olvasatomban az írások egyik közös jellemzője az összehasonlításokba illesztett különböző kapcsolódási pontok, a korrespondenciák, a kölcsönös megfelelések (felelgetések?) felfedezése és feltárása, melyek nyomán a vizsgált entitások – a filozófiai beszédmódok, a filozófusszerepek/filozófus-identitások, a különböző kutatás-módszertani gondolatkörok, a filozófiai mozgalmak, az egyes életművek, az egyes kritikák, illetve a különböző receptív filozófiatörténeti tudományos teljesítmények – alapjellemezői válnak világosabbá. A másik pedig az elemzett gondolatkör kontextusainak és

Osiris Kiadó
Budapest, 2021
240 oldal, 2980 Ft

horizontjainak folytonossá tett, koncentrikus tágítása. A meglepőnek tűnő társítások, majd a párhuzamok kibontása, illetve az ellenpólusokba (hatásosan és egyúttal pontosan) tömörített különbözőségek feltárása így együtt jár újabb és újabb, koncentrikusan bővülő kontextusokba és horizontokba helyezéssel is. Az egyes, kultúr- és eszmetörténeti összetettségében is vizsgált filozófiatörténeti – többnyire a különböző életművek vizsgálatához kapcsolt – gondolatkörnek az adott kontextuson belüli tényszerű feltárása, elemzése és elhelyezése többször párosul az egyes életművekhez köthető önreflexív kontextusok felfedésével is, továbbá az utókor hatástörténeti, reflexív tudatában, valamint a különböző diszciplínák és tudatformák metszéspontjaiba való elhelyezéssel, sőt, néhol a szerző személyes kapcsolatainak, illetve egyéni gondolkodástörténetébe való beillesztésével is.

A szerző filozófia- és filozófiatörténet-felfogása is körvonalazódik, elsősorban annak hermeneutikai természete, miszerint: nincs lezártnak tekinthető filozófiatörténet, az utókor értelmező recepciója és kanonizációja, ha lassan és szakadozottan is, de mégiscsak egy folyton változó folyamatot mutat. A mai magyar filozófia történetében Percz László újrafelfedezései, a revitalizációkra is irányuló kutatásai és a másképpen-értést lehetővé tevő következtetései – érdemben és egyúttal igen nagymértékben – hozzájárulnak e folyamat napjainkban történő fenntartásához, éltetéséhez. Másrésztől igen élesen és tényszerűen mutatja be e folyamat különös természetét a magyar filozófia történetében, a folytonosság szakadozottságát, a folyamatos hagyományépítés és az ezzel együtt járó kánonképzés hiányát; mi több, ahogy azt tényszerűen összegzi: a „magyar filozófia egyetlen hagyománya éppen a folyamatos hagyománytörés” (16.). Továbbá ilyen hermeneutikai sajátosságnak vélem néhány tanulmányának egyik közös üzenetét, azt, hogy nincs egyetlen „igaz” filozófusszerep. Különböző, választható filozófusszerepek vannak, néhol vegyülve az írószereppel, a tudós- és/vagy ideológus-szereppel, valamint olyan, a filozófiai gondolkodásmódhoz is köthető szerepekkel, melyek az ember emberré formálódását hivatottak segíteni. A szerepválasztás kereteit az adott élettörténetek és a tágabb történelmi, politikai, ideológiai, kultúr-, illetve filozófiatörténeti kontextusok és mindezeknek az adott korra, helyre jellemző intézményesült fejlettségi formái határozzák meg. Ahogy nincs például egy „igaz” (filozófusi) kritika sem, igazságtartalma az adott gondolatrendszeren belül és annak tágabb kontextusában tehető mérlegre, így megértésükre e háttérrel együtt vállalkozhatunk. Szintén hermeneutikai sajátosságnak látom azt is, hogy az olvasók – az egyes írások dialogizáló, beszélgető stílusa révén – szinte együtt gondolkozhatnak a szerzővel a feszes gondolatmenettel közvetített filozófiatörténeti és a néhol önreflexív forrásértelmezésekből leszűrt bátor, az (elsősorban irodalmi) kanonizációs folyamatokat is alakító következtetéseiről. Szinte minden „ciklus”-ának gondolatívére jellemző a különböző horizontok – természetesnek tűnő – összekapcsolása vagy a különböző metszéspontokba való elhelyezésük.

A továbbiakban jelzésszerűen utalok néhány tanulmányra. A „*Filozófus vagy irodalmár?*” dilemmájába Határ Győző és Nádas Péter példáján keresztül vonódhatunk be. A szerző történeti előzményként Bessenyei György és Eötvös József – koruk kontextusa által is meghatározott és elhelyezett – autentikus szerepfelfogását és filozófiakritikáját elemzi részletesen, majd a világosan indokolt következtetéseit nekifeszíti az utókor homogenizáló, kategorizáló és ellentétes irányultságú recepciójának – „utókora Bessenyeiből mindenáron író akar teremteni, Eötvöst, ellenkezőleg, erőszakkal filozófusként akarja ábrázolni” (45.) –, melynek mai megkérdőjelezési tendenciáját is vázolja. A *Filozófusidentitások. Somló Bódog és gróf Révai József* című esszéjében a „tudományos filozófus” és „az élet filozófusa” filozófusszerep-felfogások tragikus alakulástörténetét fedezi fel. Percz László filozófiatörténész összehasonlító kutatása időben távoli vagy nézetrendszerükben igen különböző bölcselőkre is kiterjed. *Ellenfelekből szövetségeseink?* című esszéjében az európai horizontba is elhelyezett 1968-as, magyarországi újbaloldal-kritikát vizsgálja, kiemelve és összehason-

líta Bibó István és Lukács György tanulmányait. A szerző jól indokolt következtetése, hogy „az újbaldal Bibó számára túl sok, Lukács számára viszont túl kevés. Bibó számára túl sok: a létező és működő szabadságintézmények ellen fordul. Lukács számára ellenben túl kevés: nem képes elérni a kapitalizmus megdöntésére egyedül hivatott forradalmi munkásmozgalom színvonalát” (81.). Hasonlóan meglepő társításra épül a filozófiatörténeti fejezet utolsó esszéje, melyben Szontágh Gusztáv, a „Magyar Tudós Társaság egyik első” és Vajda Mihály, „a Magyar Tudományos Akadémia ez idő szerint egyik utolsó filozófus tagja” memoárjait hasonlítja össze. Nemcsak a filozófusok, hanem a személyiségek is közel kerülnek hozzánk, a szerző jól megtalált párhuzamai (a stílus, a művészet, a család, a visszaemlékezés, a politika, a történelem, a filozófia, a származás, a közösség, a vallás, a kritika és a magány kulcsszavai) és azok összefoglalásai révén. Nemcsak a kor lenyomatait emeli ki egyéni élettörténetükben, hanem a filozofikus gondolkodásmódnak két, csaknem másfél évszázadnyi távolsággal bíró időbeli horizontja közé préselt változástörténetről is képet kaphatunk, annak kezdő- és végpontja tükrében: a bölcselő emberről, elmélkedésük tárgyairól és annak mikéntjéről. A módszertani megoldásokat vizsgáló historiográfiai fejezet után az *Emlékezések* fejezet három esszéjében folytatódik az emberközelség és a történelmi léptékű, a politikai, a kultúr-, filozófia- és hatástörténeti horizontok összeolvadása. A szerző – Határ Győző, Hermann István és Heller Ágnes életművét elemző, illetve méltató – írásai tárgyszerűségbe személyes emlékeit is beleszővi, mintegy hitelesítve mondandóját. A negyedik, *Méltatások* fejezet recenzióinak többsége pedig sora veszi azokat az egyéni teljesítményeket, monográfiákat, szakkönyveket, melyek a magyar filozófia történetének további feltárásához és (kétségkívül szakadozott) folyamatához is kapcsolhatók.

Perecz László könyvének lényegi következtetése: a magyar filozófia távolabbi és közelebbi múltjával foglalkozó írásai „egy olyan kultúra filozófiai regiszterét tárgyalják tehát, amely kultúrában a filozófia – szemben az irodalommal – mindegyre csak rossz és még rosszabb helyzetbe kerül. Néha mintha kicsit úgy látszana, hogy igen, végre biztató folyamatok indulnak meg – aztán hamarosan minden a visszájára fordul. Hiába a jelentős alkotók, a fontos művek, a figyelemre méltó erőfeszítések, hiába a megannyi kísérlet, hogy a hazai filozófia végre változtatni tudjon a nemzeti kultúrában megöröklött státuszán. Nem, ez végül sohasem sikerül neki” (8.). A „miért” kérdésre adott szintetizáló válaszait kötetének terjedelmes kerete tömöríti, a *Hosszú személyes bevezetés A magyar filozófia történetírásának elmúlt negyedszázadáról* és a *rövid tárgyszerű kivezetés A magyar filozófia elmúlt negyedszázadáról*. Az alapkérdés „kezdetből világos volt. Magyar filozófia van is meg nincs is: úgy van, hogy nincs. Nincs ugyan, de valamiképpen mégis van. Milyen értelemben létezik mégis, ha nem létezik?” (15.) Valóban, a közelmúlt biztató, ám végül lassacskán mégis „visszájára” forduló, negyedszázados folyamata pontosan ezzel a dilemmával indult, melynek magam is tanúja lehettem. A magyar filozófiatörténeti témájú konferenciák egyik első, a Miskolci Egyetem Filozófia Tanszéke által 1992-ben szervezett eseményének megnyitóján először Tamás Gáspár Miklós kapta meg a szót, aki hatásos egyszerűséggel kijelentette: „magyar filozófia márpedig nincs, ahogy magyar filozófiatörténet sincs”. Többen visszakerdeztünk, hogy akkor miért vagyunk itt? Válaszként három napon át igen rangos előadásokat hallgathattunk – többek között – az akkor még New Yorkban élő Heller Ágnestől és Fehér Ferentől, Vajda Mihálytól, Fehér M. Istvántól, Hell Judittól, Lendvai L. Ferentől, Egyed Pétertől, Mester Bélától és Mészáros Andrástól. Az előadások tematikája – Böhm Károly, Bartók György, Kibédi Sándor, Hajnal István, Korniss Gyula, Joó Tibor, Prohászka Lajos, Pauler Ákos, Hamvas Béla, Lukács György és Bibó István életművéről, valamint a hazai filozófiai „munkálkodás” ágairól, jelen(tőség)éről, a megrekedések és újjáéledések hullámairól (stb.) – nemcsak megalapozták a közelmúlt negyedszázadának magyar filozófiatörténeti kutatási irányait, hanem sommázták is az azóta vál-

tozatlannak tűnő alaphelyzetet, mely akár a 20. század első harmadában – Bartók György szavaival szólva: „magyar filozófusok vannak, magyar filozófia nincs” –, akár 1992-ben, úgy Percz László szerint napjainkban is ugyanabba a megállapításba tömöríthető: „Magyar filozófia van is meg nincs is: úgy van, hogy nincs.” E változatlannak bizonyuló alaphelyzet a szerző szerint a magyar kultúra hagyományosan antifilozofikus karakterével és a 20. század második felétől is megfigyelhetően, e „tudomány” művelőinek gyenge érdekérvényesítési képességével függ össze. Következménye – miként a múltban, úgy a jelenben is –, hogy nincs magyar filozófiai kultúra, nem alakul(t) ki kanonizált hagyomány, és hiába tűnnek fel időről időre jelentős egyéni teljesítmények, a magyar filozófia alapvetően recepciófilozófia marad.

Percz László kritikai jelleggel reflektál a magyar filozófiatörténet tudományterületének mindenkori állapotára; a napjainkban is fennálló helyzethez való viszonyulása pedig – az eredmények méltatása mellett – hosszú hiánylistát tartalmaz. E hiátusok tényszerű tudatosítása jelentős eredmény, hiszen elindíthatja a fiatal kutatónemzedék közös együttműködését azon, hogy e hiányokat a következő évtizedekben fokozatosan megszüntetve, mégiscsak létezzen magyar filozófiai kultúra.

AZ

m21
PÉCSI GALÉRIA

ALTERNATÍV KOZMOSZOK

Zsolnay Kulturális Negyed, m21 Galéria

05.27.

08.28.

MAGIC
GROUP

nyomdai
ötletek

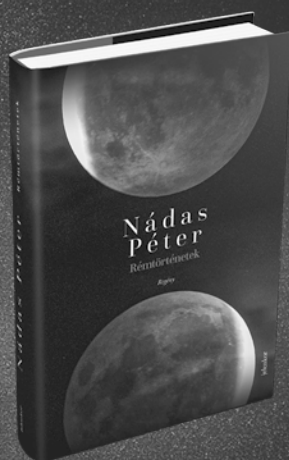
SZERETÜNK NYOMTATNI!

Teljeskörű nyomdai, reklámpari tervezés és kivitelezés

Új szolgáltatásaink:

- > Síkágyas tábla (3x2 m-ig) és tekerceses UV-nyomatás
- > Digitális vágás, stancolás, marás és gravírozás (3x2 m-ig)
 - > Óriásformátumú nyomtatás és konfekcionálás
 - > Belsőépítészeti és dekorációs nyomtatás

nyomdaiotletek@t-online.hu

Nádas Péter új regényében Céline és Móricz, Csehov és Borbély Szilárd, Csalog Zsolt és Tompa Andrea világához kapcsolódó univerzumban járunk. A *Rém történetek* hősei egy vízparti falu élőképének karakterisztikus alakjai.